

**Mis on hariduspoliitikas kõige olulisem?
Asjatundlik järjepidevus ja uuenemine,
ütleb akadeemik Mihkel Veiderma.**

Järjepidevusest ja uuenemisest

K a r l K e l l o

Mihkel Veiderma, 75, on eesti haridusellu n-ö geneetiliselt sisse kasvanud, vanavanaisast alates. Tulevane akadeemik ise sündis otse koolikeskkonda – tema lapsepõlv ja varajane noorusiga möödusid Tallinna Tütarlaste Kommertsikooli majas linna keskel.

Mihkel Veiderma isapoolne vaarisa lõpetas Jädivere õpetajate seminari, mõlemad vanaisad käisid Kuuda õpetajate seminaris. Seega on tegemist põlise õpetajasuguvõsaga. Ka isa Aleksander Veiderma(n) oli põhiliselt kooliõpetaja, kuigi võiks ju arvata, et pigem poliitik ja administraator. Ta ei loobunud õpetamisest ka haridusministri ja Tallinna koolivalitsuse juhatajana, alati olid tal tunnid.

Aleksander Veiderma oli loodusloo, maateaduse ja keemia õpetaja, kirjutas õpikuid – 1920. aastate alguses neid eesti keeles peaaegu ei olnud. Lõpetanud 1914 Peterburi ülikooli füüsika-matemaatikateaduskonna, oli ta Vene sõjaväe ohvitser, Vabadussõjas õpetajate roodu komandör, eesti ajal Asutava Kogu liige ja haridusminister, Tallinna koolivalitsuse juhataja, Tallinna Tütarlaste Kommertsigümnaasiumi ja kaubanduskooli direktor, Eesti Õpetajate

Liidu liige ja esimees, Tallinna gümnaasiumide ja keskkoolide direktorite kogu esimees, Eesti kutsekoolide õpetajate ühingu esimees, õpetajate koja esimees, rahvuskultuuri ja rahvahariduse nõukogu abiesimees, sihtasutuse Ferno-Ugria esimees... Küllastas korduvalt Lääne-Euroopa maid tutvumaks sealse hariduskorraldusega.

Õpetajate hõim

Aleksander Veiderma isa Jaan Veidermann oli Läänemaal tuntud mees – Vaikna vallakooli juhataja ning vallakirjutaja, seltside, pasuna- ja laulukooride asutaja Kullamaal ning Martnas, kirja- ja ajalehtedele. Tema 150. sünniaastapäeva tähistati pidulikult 2003. a Kullamaal. Jaan Veidermanni tegevust kohalikus kooli- ja seltsielus jätkas vanim poeg Eero, kes 1941 küüditati ja hiljem maha lasti. Nooremaid poegi õhu-

tas ta astuma ülikooli, mis sai ka Peterburis teoks Kullamaa Laenuühistu ja kõrvalteenistuse abil.

Aleksander Veiderma esimene naine Herta Meikov, Elfriede Lenderi õde, oli matemaatikaõpetaja – esimene kõrghariduse saanud eesti rahvusest naismatemaatik, kes andis välja esimesed eestikeelsed matemaatikaõpikud. Teine naine, tulevase akadeemiku ema, õpetas Tallinna Tütarlastegümnaasiumis eesti keelt ja kirjandust. Kaotanud kaks abikaasat, teise pärast vangistusest vabanemist, abiellus kõrges eas Aleksander Veiderma kolmandatki korda – ka Erna Käppa oli õpetaja, esimesi kõrgharidusega kehalise kasvatusõpetajaid Eestis.

Kuidas määratleda akadeemik Mihkel Veiderma kohta selles põlvkondade järjepidevuses? Ka tema on õpetaja, õigmini küll õppejõud, kokku ligi neliküm-

mend aastat: TPI keemilise tehnoloogia kateedri dotsent 1960, anorgaanilise ja analüütilise keemia kateedri professor 1971, Tallinna Tehnikaülikooli alus- ja rakenduskeemia instituudi anorgaanilise ja analüütilise keemia õppetooli professor 1992, emeriitprofessor 1997. Rohkem kui 15 aastat on ta töötanud ka Eesti Teaduste Akadeemia juhtkonnas.

Kommertskooli majast ankeedikomisjoni

Mihkel Veiderma lapsepõlve kuulusid Tütarlaste Kommertsgümnaasiumi hoov ja õpilased, koolipeod ja jõulupuud, õpetajate ringkond. 15 aastat elas noor Mihkel koolimajas, kuni 1944. aastal pere tänavale tõsteti. Koolidirektor elas omal ajal tavaliselt samas majas, kommertskoolis oli hoone ühe tiiva peaaegu terve teine korrus direktori pere päralt. Gümnaasiumidirektor oli neil aegadel auväärt, vaimueliiti kuuluv mees. Eesti ajal kujunes gümnaasiumides välja väga professionaalne direktorite tasand.

Kooliteed alustas Mihkel Westholmis, lõpetas isa ja onu eeskujul Reaalkooli. Eestiaegne tee oluks tulevasel akadeemikul kindel ja viinuks otse edasi, kuid sügisel 1944 muutus see väga keeruliseks, edasipürgimine sai teoks vaid läbi pidevate raskuste. Geenid ei andnud aga asu.

Reaalkooli kuldmedal 1948. a vabas- tas küll sisseastumiseksamitest Tallinna Tehnikaülikooli, kuid mitte ankeedikomisjonist. Päästis emapoolne onu, kes helistas vastuvõtukomisjoni esimehele, kellega Venemaa tagalas koos tööpataljon läbitud, vaeva ja vilet nähtud: kuidas sa võid minu õepoega mitte vastu võtta?

Sellal suunati Tallinna Polütehnilise Instituudi lõpetanud tööle üldjuhul Venemaale. *Cum laude*, 1953, andis eesõiguse töökohta valida – ainus koht Eestis oli Maardusse, seal tõusis Mihkel Veiderma nelja aastaga peainseneriks. Läinud 1960 õppejõuks Tallinna Polütehnilisse Instituuti, kadusid Maardust pika- peale ka tema kaasatõmmatud eestlased. Tunduvate raskustega oli seotud seegi edasiminekuks. Õnneks leidis paragrahv, et tootmisspetsialisti saab valida ilma Moskva kinnitusega üheks aastaks dotsendi kohale. Palgavahe aga oli ajuti kolmekordne – õppejõu kahjuks. Esime-

ne katse aspirantuuri astuda nurjus poliitilistel põhjustel. Siiski kaitses ta 1965. aastal kandidaadi- ja 1972 doktorikraadi, mõlemad Moskvas.

Mehe varjus

Mihkel Veiderma rõhutab ema osa. "Sageli on nii, et naine oma mehe varju jääb. Ka siis, kui nad laste kasvatamise ja kodu eest hooli kandmise kõrval ka väljaspool kodu tegevad on," kirjutab ta mälestustes emast. Ema olnud oma mehe kõige parem kriitik. Isa positsiooni tõttu tema õpikuid eriti ei kritiseeritud, rohkem kiideti. Isa õpikutes on suur osa ema loomingul, ütleb Mihkel Veiderma.

Magdalena Veiderma õpetas põhiliselt Tallinna Tütarlastegümnaasiumis, mida kutsuti direktor Hans Roosi järgi roosinuppude kooliks, koolimütsi järgi aga ratsagümnaasiumiks.

Mihkel Veiderma ema pärines isa liinis Hageri kihelkonna põlistalust, suguvõsa järjepidevus on jälgitav 17. sajandini. Ema vanaisa oli vallavanem ja kiriku võõrmünder, isa lõpetas Kuuda õpetajate seminari, kus ka Mihkli isapoolne vanaisa õppis. Kuuda seminari 150. aastapäeva hiljutisel tähistamisel selgus, et Mihkel Veiderma on teadaolevalt ainus, kelle mõlemad vanaisad seal õppinud.

Ka ema isa iseloomustasid märksõnad: kooliõpetaja ja vallakirjutaja (Kloostri vallas), laulukoor, hariduselts, näitemäng, kaastöö ajalehtedele, Eesti Kirjanduse Selts. Ta tegi ära notari eksami ja oli edukas alal, kus enne tegutsesid vaid sakslased ja venelased. Töötas notarina Lihulas ja hiljem Paides, rahvas usaldas teda rohkem kui vene rahu-kohtunikku. Tütart ei pannud ta kohaliku saksa kooli, vaid õpetas kodus emakeeles ja saatis 1913. a Läänemaalt esimesena õppima Tartusse Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumi, hiljem ülikooli juurde õpetajate ettevalmistamise kursustele eestikeelse kooli jaoks.

Mihkel Veiderma mälestustes ühendub armastav ja töökas, kirjandusteaduslike huvidega ema tõelise daamiga. 1944. a võtsid Mihkli vanemad vastu otseuse põgeneda Rootsi, kuid see läks korda vaid õel. Enne seda oli kaks venda põgenenud üle lahe ja asunud Soome armeesse.

Kelle peale kindel olla

Rääkides küüditatute ja eksiili siirdunute raskest saatusest, unustame tihti peale naised, kes jäid koju – mehed metsas või sõjas hukkunud, tapetud, arreteeritud, ise peavarjuta, kaotanud kõik elatusvahendid, sugulased-tuttavad Siberis ja välismaal. Nii pidi Mihkel Veiderma ema toitma ja koolitama kolme poega. Nendele eesti naistele kuulub eriline austus, nemad säilitasid eestluse kodumaal.

1944. aasta novembris Mihkel Veiderma isa arreteeriti, talu ja vara konfiskeeriti, pere aeti korterist. Alustada tuli nullist. Tulevane akadeemik tegi suviti talutööd, vähemalt talvine toidukott oli seega olemas. Emal õnnestus saada Tallinna industriaaltehnikumi ja hiljem mäetehnikumi õpetajaks, sedagi vahepealsete vallandamisega poliitilistel põhjustel. Pere ülalpidamiseks andis ta kuni 48 tundi nädalas, lisaks õppis käsu korras marksismi-leninismi õhtuülikoolis. Täitis koolis ühiskondlikke ülesandeid, saatis toidupakke mehele. Etteüt- lused ja kirjandid jäid tihtilugu Mihkli parandada.

Naiste peale võib siiski alati kindel olla. Eriti kindel võib olla naiste peale, kui neil on õilsad ja edasipüüdlid geenid. Küsümuse saab ka nõnda üles seada (selle asemel, et ironiseerida stressis ja endast välja viidud naispedagoogide üle), et kui praegu poleks Eesti koolis naisi, kes seal siis üldse oleks.

Vaimueliidist

Olgu nii, sundigu pealegi geenid inimest tagant, et ise kiiremini edasi liikuda. Kuid selle geneetilise järjepidevusega poleks lootust vaimueliidi tekkele. Kui mingist eliidist saab üldse juttu teha, siis eelkõige vaimueliidist. Vaim on see, mis taassünnib ja pürib edasi. Siiski ei piisa ainult väärt esivanematest – ükski lüli viimaste põlvkondade järjepidevuses ei tohi nõrgaks osutada. Järjepidevust on kerge kaotada, raske taastada.

Ei piisa ka sellest, kui lihtsalt otsustada hakata kuuluma vaimueliidi hulka. Sinna ei saa lasta ennast valida. Demokraatia võib koolis nagu teaduseski omandada väärestunud vormi: "Teadus on sügavalt elitaarne ja oma olemuselt ebademokraatlik valdkond – tõde ei saa selgitada hääletamisega ja tihti on ük-

sikisiku arvamus olulisem kui kõigi opo-
nentide oma,” kirjutab Jaak Aaviksoo
(EPL, 19.10.). Millal tunnistame taas, et
ka õpetamine on elitaarne ja mõneti
ebademokraatlik valdkond – hinnat ei
saa panna hääletamisega ja tihti on
õpetaja arvamus olulisem kui õpilaste/
lapsevanemate oma?

Milleks see heietus eliidi teemal?
Lihtsalt vihjamaks, et vaimuelliidi juttu
tasub tähelepanelikult kuulata. Nemad
ei alusta tühjalt lehelt, nende taust on
tihkelt täis kirjutatud. Kui akadeemik
Mihkel Veiderma ütleb, et kõige olulisem
hariduspoliitikas on asjatundlik järjepi-
devus pluss uuenedmine, on sellel kuul-
davõtmist väärt mõte sees.

Järjepidevast uuenedmisest

Asjatundlik järjepidevus ja uuenedmine
on aktuaalsed hariduspoliitika kõigil ta-
sanditel: kooli, valla ja linna, ministeeriu-
mibürokraatia ning võimalikult ka riigi-
kogu kultuurikomisjoni tasandil. Parla-
mendilt ei saa nõuda asjatundlikkust, li-
sab Mihkel Veiderma. Ta ei taha küll võr-
relda esimest ja teist Eesti vabariiki,
kuid ometi on sunnitud sedastama, et
tolleaegsel ja praegusel järjepidevusel
on vahe sees – Tallinna linnapea oli pea
kogu eesti aja üks mees, Anton Uesson,
tema professionaalsust tunnustasid kõik
erakonnad. 1920. aastate alguses väga
õnnetus seisus olnud Tallinn kujunes eu-
roopalikuks linnaks. Aleksander Veider-
ma oli kümme aastat järjest linna kooli-
valitsuse juhataja. Mis toimub praegu?

Akadeemik ei hakka täpsustama, mis
toimub praegu. See on selge iseene-
sest: poliitikud peavad primaarseks pi-
gem võimuküsimust kui tulevikku suu-
natud läbimõeldud tegevust. Kohe, kui
koalitsioon õnnestub ümber mängida,
läheb enampakkumisele linnapea kae-
lakett, seejärel aselinnapeade kohad,
veidi hiljem jõutakse tähtsamate amet-
nike väljavahetamiseni.

Ministrid vahetusid ka esimese vaba-
riigi ajal suhteliselt sageli, kuid järjepi-
devat hariduspoliitikat tegid järgmise ta-
sandi professionaalid – Friedrich Mik-
kelsaar, Kustav Ollik, Johannes Kiiwet jt.
Oluline on ka kavakindel tegevus linna
ja valla tasandil. See on praegugi üldi-
selt aktsepteeritav seisukoht (vt Olav
Aarna, ÕpL, 5.11.). Kuidas aga seda
teoks teha? Majandust ja eriti poliitikat
muuta ei ole raske – kõige raskem on

muuta inimeste mõtlemislaadi ja psüü-
hikat, tõdeb akadeemik.

Asjatundlik järjepidevusetus?

Ülepeakaela, läbimõtetamatult tegutse-
mine hariduses on kõige hullem, väidab
akadeemik Veiderma. Loomulik, sest
isegi puu ei kasva jupikaupa. Kuidas
saaks koolielu, rääkimata koolilapsest,
areneda nii, et jupike siit, teine sealt?
Kas meie nn permanente haridusrevol-
utsiooniline situatsioon pole mitte asja-
tundliku järjepidevusetuse tagajärg?

Võib-olla oleks nimelt asjatundliku har-
iduspoliitilise järjepidevuse tagamine
tõepoolest üks neid esmaseid, kõige
käepärasemaid ning ühtlasi odavamaid
hariduse arendamise võimalusi? Tõe-
näoliselt langeksid paljud probleemid
ära iseenesest või vähemalt kaotaksid
teravuse.

Kas lahendus võiks tõepoolest olla nii
lihtne? Kindlasti mitte, sest lihtsaid la-
hendusi pole olemas. Õigemini – lihtsa-
te lahenduste aeg on otsa saanud. Liht-
sate lahenduste limiit on ära kasutatud.
Kuid see oleks vähemalt hariduspoliitika
üks ja läbiproovitud võimalus. Järjepi-
devust on kerge kaotada, raske taastada.

Uuenedvast järjepidevusest

Ka uuenedmine pole tühipaljas sõna-
kõlks. Uuenedmine on lahutamatu seot-
tud asjatundliku järjepidevusega. Uue-
nedmine ei või alata tühjalt kohalt ega
suvalisest paigast. Uuenedmine saab en-
nast üles ehitada ainult kindlale baasile.
Haridus on teatud mõttes püramiid, mis
nõuab tugevat alust, ütleb Mihkel Ve-
iderma ning rõhutab korraliku reaali- ja
loodusteaduslike aluste ning humani-
taarse külje kõrval ka rahvusliku vaimu
osatahtsust. On oht, et eesti kultuur hä-
gustub, lahustub multikultuursuses.

Mihkel Veiderma on oma kauaaegse
õppejõukogemusega täheldanud, et
noored inimesed on hästi sisse elanud
arvutimaailma ja infotehnoloogiasse,
valdavad üht-teist teadmiste pagasist,
kuid nende mõtlemisioskus taandare-
neb. Humanitaar- ja reaalainetes peab
olema ratsionaalne põhi, et suuta muu-
tustega kaasa minna. Vajalikud oskused
ja nõuded muutuvad pidevalt. Iseenda
mõtlemine vajab ka treeningut. Osata
analüüsida, ise järeldusi teha. See on
suurim väärtus, millele peab aluse pa-
nema kool, edasi arendama ülikool.

Eestiaegsed õpetajad Reaalkoolis –
see oli temale suur väärtus, kinnitab
Mihkel Veiderma. Kaks nendest olid
Asutava Kogu liikmed. Kui sõja üle ela-
nud õpetajad kandsid edasi eesti aja
vaimsust, siis nõukogude aeg on para-
tamatult jätnud oma pitseri paljudele
praegustele õpetajatele.

Õpetaja autoriteet

Mihkel Veiderma ei saa jätta meenu-
mata vanemat härrasmeest, kellega ju-
hus teda hiljuti taksos kokku viis – güm-
naasiumi bioloogia ja keemia õpetaja,
kes sõidab öösel ja koolivaheajal taksot,
et pere eelarvet ots otsaga kokku viia.
Kahtlemata kvalifitseeritud mees, laia
silmaringiga. Oma sõnul pole ta aga ku-
nagi olnud nii raskes olukorras kui
praegu, põhjuseks pidevad muutused
hariduselusel, suhtumine õpetajasse kui
teenuse osutajasse.

Põhiküsimus on ühiskonna suhtumi-
ne kooli, ütleb Mihkel Veiderma. Haridus
on muutunud ka sotsiaalseks problee-
miks. Gümnaasiumiõpetaja ei suuda
oma palgast perekonda ülal pidada.
Koolides on vägivaldad. Õpilased lange-
vad välja. Kool liigub klienditeeninduse
poole. Õpetajad kaaluvad tõsiselt kooli-
tööst loobumist. Hariduse mõistmine,
väärtustamine on hägustunud. Õpilased
tunnetavad seda. Juba kasutatav termi-
nologia näitab, et asjad on pea peale
pööratud: õpetaja kui teenuse osutaja;
õpilane kui teenuse saaja.

Õpetaja kui teenindaja – see puudu-
tab akadeemikut kõige valusamalt. Te-
ma meelest on see väga vääri ja vale
suhtumine. Aga õpetaja autoriteet?

Õpetaja autoriteet ei ole võrreldav poli-
iitiku või uksehoidja autoriteediga. Poli-
itik on rahva, uksehoidja rikka rahva tee-
ner. Õpetaja ei ole teenuseosutaja, va-
hendaja, müügimees. Väitlus teemal
õpetaja kui klienditeenindaja on absurd-
ne. Õpetaja on õpetaja. Mõttetu on alan-
dada õpetajat klienditeenindaja taseme-
le – peaaegu sama mõttetu, kui ülen-
dada müügimeest õpetaja tasemele.